

Osynliga offer

- en kritisk idéanalys av riksdagsdebatten kring
barnpornografilagen

Abstract

In this essay, the aim is to empirically and theoretically study the parliamentary debate of the child pornography law. The empirical part is an attempt to discover eventual underlying gender stereotypes in the debate. A text analysis is conducted with material consisting of motions from members of parliament and of protocols from the parliamentary debate. In this material we try to find latent and manifest expressions of gender stereotypes. There are several stereotypes, which effects the argumentation and prejudice of the debate, like stereotypes of the victims, the perpetrators and their characteristics. The general understanding is that the victim is a young girl and the perpetrator is an older man. The male victims are not discussed at all, they are invisible victims.

In the theoretical part we combine our empirical results with our theoretical concepts. We analyze the gender stereotypes in relation to postfeminism, heteronormativity and the theory of the ideal victim.

Our conclusion is that the members of the parliament focus on the female victim and the male perpetrator, according to heteronormativity and the theory of the ideal victim. The consequence of the concentration to girls as victims is in our meaning very negative for the young male victims.

Keywords: postfeminism, heteronormativity, gender stereotypes, theory of the ideal victim, child pornography.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Tidigare forskning	1
1.2	Syfte	2
1.3	Problemformulering	2
1.4	Avgränsningar och definitioner.....	3
1.5	Vetenskapsteoretiska utgångspunkter	3
1.6	Om tolkning.....	4
1.7	Material	5
1.8	Disposition	5
2	Metod	6
2.1	Textanalys	6
2.2	Kritisk idéanalys och diskursanalys	7
2.3	Vårt textanalytiska verktyg	7
2.4	Tillvägagångssätt.....	8
3	Teori	9
3.1	Postfeminism.....	9
3.1.1	Postfeminism och socialisering.....	10
3.2	Heteronormativitet	11
3.2.1	Två bärande principer: exkludering och assimilering	12
3.3	Stereotyper	12
3.3.1	Stereotyper och språket	13
3.3.2	Könsstereotyper.....	14
3.4	Det ideala offret.....	14
4	Bakgrund	15
4.1	16 kap. 10 a § brottsbalken.....	15
4.1.1	Motiv till lagen	15
4.1.2	Definitioner i lagen.....	16
4.1.3	EU:s rambeslut om bekämpande av barnpornografi	16
4.2	Offer och förövare	16

5	Empiri och analys	18
5.1	Urval.....	18
5.2	Analys av motioner	18
5.2.1	Stereotypa uppfattningar om offer och gärningsman.....	18
5.2.2	Stereotypa uppfattningar om kvinnor/flickor och män/pojkar	21
5.2.3	Postfeminism.....	22
5.2.4	Heteronormativitet	23
5.2.5	Det ideala offret.....	24
5.3	Analys av protokoll	25
5.3.1	Stereotypa uppfattningar om offer och gärningsman.....	25
5.3.2	Stereotypa uppfattningar om kvinnor/flickor och män/pojkar	26
5.3.3	Postfeminism.....	26
5.3.4	Heteronormativitet	27
5.3.5	Det ideala offret.....	27
5.4	Självkritisk diskussion.....	27
6	Slutdiskussion.....	29
6.1	Postfeminism.....	29
6.2	Heteronormativitet	30
6.3	Stereotypa könsuppfattningar.....	30
6.4	Det ideala offret.....	31
6.5	Slutsats	32
7	Referenser.....	33
7.1	Litteratur.....	33
7.2	Offentligt tryck.....	34
8	Bilaga	36
8.1	Förkortningslista.....	36
8.2	NJA 2005 s 80	37

1 Inledning

Lagen mot barnpornografi har varit omdiskuterad ända sedan dess tillkomst 1979 och debatten har varit livlig de senare åren. När vi började studera debatten upptäckte vi att det nästan uteslutande fokuseras på flickor som offer och utifrån det blev vi intresserade av att undersöka pojkarnas osynlighet.

Enligt statistik från BRÅ som gjort en undersökning om sexuell exploatering av barn i Sverige är majoriteten av offren flickor, ca 70 %. Av andelen anmälda brott är 80 % av offren flickor, däremot är andelen barn som är under 15 år större för offren som är pojkar än för flickor (SOU 2004:71 s.118, BRÅ 2003:05 s.233). Mörkertalet gällande barnpornografibrott är mycket stort och det uppskattas att endast ca 5-10 % av de personer utsatts för sexualbrott har polisanmält brottet (BRÅ 2003:05 s.230). Vi tror även att mörkertalet för pojkar kan vara större än för flickor. Under år 2004 föll 45 fällande domar för barnpornografibrott trots att det i dagsläget uppskattas till att uppemot 4 000 män på heltid, dygnet runt, aktivt söker kontakt med barn i sexuella syften i Sverige (Motion 2005/06:Ju439, Motion 2005/06:Ju520).

Utifrån ett postfeministiskt och kritiskt perspektiv ska vi studera riksdagsmotioner och riksdagsprotokoll som behandlar frågan om barnpornografi. Vi intresserar oss för hur riksdagsledamöter uttrycker sig och utifrån vilka preferenser de diskuterar frågan. Utifrån det postfeministiska perspektivet studerar vi om det föreligger någon stereotyp könsuppfattning i den aktuella debatten. En tänkbar stereotyp uppfattning vi tror förekommer i debatten är att offret är en flicka och förövaren är en man. Vi fokuserar i den följande analysen på hur eventuella stereotypa könsuppfattningar kan påverka de offer som är pojkar. Dessutom redogör vi för vem det är som skriver motionerna och därmed försöker föra upp ämnet på den politiska dagordningen.

1.1 Tidigare forskning

Det finns ett brett utbud av forskning kring heteronormativitet och hur den formar och påverkar individer och samhällsstrukturer. Heteronormativitet är ett begrepp som har sitt ursprung i postfeminismen och queerteorin och som används för att studera de sociala processer som framställer den heterosexuella identiteten som den "normala". I vår uppsats kommer vi att använda oss av heteronormativitet som en tänkbar teori för att visualisera och försöka förklara eventuella stereotypa könsuppfattningar i debatten om lagen mot barnpornografi. Vi kommer även att se om det går att knyta heteronormativitet till teorin om det "ideala offret".

1.2 Syfte

Vår utgångspunkt är, trots den ovannämnda kriminalstatistiken, att det finns en stereotyp bild inom den allmänna diskursen kring den här typen av brottslighet där offret är en flicka och förövaren är en man. Efter att ha studerat material om barnpornografibrott tror vi att flickan framställs som svag, hjälplös och utan egen möjlighet att kontrollera situationen medan förövaren framställs som en överordnad och överlägsen man. Bilden av de pojkar som utsatts för denna typ av brott tror vi skiljer sig från den stereotypa uppfattningen om flickan som offer, bland annat att pojkar mer sällan tillskrivs de egenskaper som flickor får som offer dvs. svag, hjälplös och värnlös. Vårt syfte är att synliggöra den tänkbara situationen att pojkar som offer åsidosätts i barnpornografiska sammanhang. Vi tror att en eventuell avsaknad av en diskussion kring pojkar som offer kan få stora konsekvenser för de individer som exploateras i barnpornografiskt material. Vi vill dock tydligt klargöra att vi inte på något sätt anser att barnpornografibrott kan försvaras oavsett vem offret är.

Vi tror att bilden av pojkar som offer kan tänkas strida mot den gällande heterosexuella normen eftersom förövaren oftast är en man och då blir det istället en gärning av homosexuell karaktär. Dessutom tror vi att pojkar har svårare att uppnå status som offer enligt teorin om det ideala offret. När det gäller förövaren antar vi att det finns en mer eller mindre utbredd stereotyp bild, där mannen inte enbart är en man utan en särskild begränsad typ av man, en "snuskgubbe". Vi tror att en sådan stereotyp uppfattning kan grunda sig i att man i allmänhet gärna kategoriserar förövarna som snuskgubbar/pedofiler för att tydligt avgränsa dem ifrån gruppen av "normala" män.

1.3 Problemformulering

Utifrån en postfeministisk och kritisk ansats strävar vi efter att studera debatten kring barnpornografilagen. Vi är intresserade av att analysera förekomsten av stereotypa könsuppfattningar i debatten utifrån begreppet heteronormativitet och teorin om det ideala offret. För att genomföra vår analys använder vi oss av två frågeställningar, en empirisk och en mer teoretisk.

- Vilka eventuella stereotypa könsuppfattningar om offer och förövare kommer fram i riksdagsmotioner och riksdagsprotokoll i debatten kring barnpornografi?
- Hur kan de eventuella stereotypa könsuppfattningarna relateras till postfeminismen, begreppet heteronormativitet och teorin om det ideala offret?

1.4 Avgränsningar och definitioner

För att avgränsa vår studie fokuserar vi på de riksdagsmotioner och protokoll från riksdagsdebatter som behandlar barnpornografilagen. Debatten kring barnpornografi har förts ända sedan lagens tillkomst 1979 men det är först under de senare åren som debatten har gått från att handla om juridiska teknikaliteter till att mer inrikta sig på lagens konsekvenser för offren och för samhället i stort. Vi har valt att begränsa oss till tidsperioden 2003/04 till 2005/06 i vår undersökning. Anledningen till vår tidsavgränsning är att debatten under denna period har varit väldigt omfattande och uppmärksammad, dels på riksdagspolitisk nivå och dels i massmedia och i samhället i stort. Därmed anser vi att vi har fått ett tillräckligt underlag för att kunna uppfylla vårt syfte. Vårt val att ta utgångspunkt i riksdagsmotioner och protokoll grundar sig på vår ambition att undersöka om det finns några bakomliggande stereotypa könsuppfattningar även på politisk nivå. Anledningen till att vi valt att fokusera på den riksdagspolitiska debatten är dels att dessa ovannämnda dokument är lättillgängliga och dels att vi anser det vara väldigt intressant att studera en debatt som förs på en politisk nivå där deltagarna genom sin position förväntas vara pålästa och väl insatta i ämnet. Därmed gör debatten i viss utsträckning anspråk på att föras på en kompetent nivå och att vara saklig. Vi är medvetna om att vår valda avgränsning till att enbart studera motioner och protokoll leder till att vårt resultat inte återspeglar helheten av de argument och åsikter som finns gällande barnpornografi.

Vår definition av stereotypa könsuppfattningar grundar sig på egenskaper som enligt oss ofta tillskrivs de olika könen, där de egenskaper som tillskrivs flickan ofta likställs med egenskaper tillhörande ”offret” oavsett det faktiska könet. I den utsträckning som vi använder teorin om det ideala offret utgår vi helt ifrån kriminologen Nils Christies kriterier.

1.5 Vetenskapsteoretiska utgångspunkter

Socialkonstruktivismen försöker visa att det ”naturliga” är en illusion och att det istället ligger sociala och mänskliga intentioner bakom. Den grundläggande principen är att inte acceptera sociala företeelsers ”naturlighet” (Barlebo Wenneberg 2001:62). Två inriktningar som grundar sig på ett socialkonstruktivistiskt angreppssätt är kritisk teori och postmodernism, som vi har valt att utgå från.

Postmodernism har växt fram som en kritik mot positivism, vilken till skillnad från postmodernismens fokus på socialt konstruerade strukturer, utgår från naturvetenskapliga premisser. Både postmodernism och kritisk teori grundar sig på en tolkande tradition. Till skillnad från positivism utgår man ifrån uppfattningen att världen är socialt eller diskursivt konstruerad (Marsh – Furlong 2002:24ff.). Inom kritisk forskning finns det två olika inriktningar. Den ena är en

kritisk tradition som återfinns inom både kritisk teori och postmodernism, vilken är inriktad på att ifrågasätta etablerade samhällsordningar, dominerande praktiker, ideologier, diskurser och institutioner. Den andra inriktningen är en kvalitativ, tolkande forskning som försöker förklara sociala institutioner genom empiriska studier (ibid:7). Vår ambition är att kombinera dessa två inriktningar inom kritisk forskning dvs. vi kommer både ifrågasätta den rådande samhällsordningen genom att undersöka om det finns några bakomliggande stereotypa könsuppfattningar samt genomföra en empirisk kvalitativ studie där vi försöker tolka den rådande riksdagsdebatten kring barnpornografilagen.

1.6 Om tolkning

Vi genomför en textanalys på vårt material och därför är det av vikt att lyfta fram tolkningens betydelse. Tolkning ingår i stort sett i varje textanalys. Oavsett hur man väljer att analysera en text så måste den subjektivt tolkas av läsaren (Bergström – Boréus 2000:25). Betydelse är inte något som man får ut av en text, betydelse är något man skapar med utgångspunkt i en text (ibid).

”Läsaren är ingen passiv mottagare av ett färdigt meddelande utan en aktiv konstruktör av en mental representation av det lästa. Denna representation är resultatet av hans aktivitet under själva läsningen.” (Svedner 1999:205).

En tolkningsstrategi som är användbar för oss är inriktad på avsändaren och på textens betydelse vid dess produktion. Textens betydelse avgörs av vad den eller de som formulerade den avsåg att den skulle betyda (Bergström – Boréus 2000:27). En möjlig tolkning är att uttalandena säger något om den individuella eller socialt delade ”subjektiva” verkligheten såsom erfarenheter, föreställningar, stereotyper och idéer (Alvesson – Deetz 2000:138). Innebörden i texten måste således tolkas utifrån författarens språkanvändning och argumentation. Kontextkännedom har stor betydelse för en bra tolkning, men kontexten ska inte vara bestämmande för vad som uttrycks i en text. Kontexten ska istället vara till hjälp för att fastställa de ramar inom vilka rimliga tolkningar kan göras. Enligt denna tolkningsstrategi ska en tolkning av textens innebörd fokusera på avsändaren som en individuell person eller grupp av individer eller som en aktör med en speciell samhällelig position. Vidare ska språkhandlingen uppmärksammas och avsändarens idéer och vanliga språkbruk synliggöras (Bergström – Boréus 2000:28, 33).

Vår roll som författare kommer färgas av våra subjektiva tolkningar av materialet och därför måste vi vara självkritiska och pröva vårt omdöme. För att vara medvetna om betydelsen av våra identiteter och bakgrunder för tolkningen kommer vi att explicit tydliggöra alla de val vi gör. Vår förhoppning är att läsaren enkelt ska kunna följa våra tankegångar, tolkningar samt det slutliga resultatet.

1.7 Material

Vårt huvudsakliga empiriska material kommer att bestå av offentligt tryck såsom riksdagsmotioner och protokoll. Dock redogör vi inte för samtliga motioner och protokoll från vår valda tidsperiod utan vi presenterar enbart de som enligt oss är relevanta för vår frågeställning. Vi kommer dessutom att sätta oss in i de förarbeten som finns till lagen för att se dem bakomliggande tankekonstruktionerna. Dessa förarbeten kommer vi dock inte att använda i den kommande analysen utan de kommer främst att vara ett underlag till vårt bakgrundskapitel. Den kvantitativa statistiken som vi kort redovisar hämtar vi från BRÅ samt SOU. Vi kommer även att använda oss av sekundärkällor i form av mer traditionell litteratur för att få kunskap om de relevanta teorier, begrepp och metoder vi använder.

1.8 Disposition

I nästa kapitel går vi igenom den metod som vi använder oss av i vår uppsats. Kapitlet inleds med en kort genomgång av textanalys som metodologiskt verktyg i allmänhet för att därefter konkretisera den textanalytiska modell vi tillämpar. I det tredje kapitlet redogör vi för våra valda teoretiska ansatser, där vi från den kritiska teorin och postmodernismen går över till att diskutera den postfeministiska teorin, begreppet heteronormativitet, stereotyper och teorin om det ideala offret. Därefter ges en kort bakgrund till barnpornografilagen i vårt fjärde kapitel, där vi även presenterar viss statistik om offer och förövare. I den empiriska och teoretiska analysen som följer i kapitel fem, genomför vi den valda kritiska idéanalysen på de riksdagsmotioner och protokoll som utgör en del av vårt material. Vi kommer att inleda vår analys med en genomgång av riksdagsmotioner och därefter kommer vi att granska riksdagsprotokollen. I analysen kommer vi att börja med att försöka besvara vår första och mer empiriska frågeställning, där vår utgångspunkt är att studera eventuella bakomliggande stereotyper i debatten kring barnpornografilagen. Därefter går vi över till den andra mer teoretiska frågeställningen, där vi försöker relatera våra resultat i den empiriska undersökningen till våra teoretiska ansatser och begrepp. Slutligen för vi samman alla de ovanstående delarna i en slutdiskussion, där vi även presenterar vår slutsats.

2 Metod

I modern samhällsvetenskaplig forskning finns det ofta ett specifikt intresse för språk och text. Vissa forskare anser att vi måste studera språket för att kunna säga något om vårt sätt att tänka och handla. Språket betraktas som yttersta gränssättare för tanke och handling (Bergström - Boréus 2005:12). All politik återges i en mängd texter som innehåller en uppsjö av maktbegrepp, där man utifrån den första maktdimensionen kan tala om maktutövning i form av texter. I dessa texter såsom riksdagsmotioner, beslutsprotokoll etc. är makten synlig och uttrycks explicit. Den andra maktdimensionen handlar om vilka frågor som kommer upp på dagordningen och slutligen handlar den tredje dimensionen om makten över tanken, dvs. den makt som mer osynligt påverkar vårt tänkande (Bergström - Boréus 2000:13). Utifrån vårt ovannämnda syfte kommer vi att relatera vår studie mer eller mindre till samtliga maktdimensioner men vårt huvudsakliga fokus kommer att ligga på den tredje maktdimensionen, dvs. makten över tanken.

2.1 Textanalys

Textanalys är ett möjligt val för samhällsvetenskapliga undersökningar (Bergström – Boréus 2005:14f.). Inom kritisk forskning talar man om språket som ett verktyg för att åstadkomma någonting och skapa effekter, inom vilket inflytande kan ses som ett viktigt element. Man kan skilja mellan det skrivna och det talade språket vilket är av särskild betydelse då man som forskare ska granska lästa texter men även texter där det talade språket är nedskrivet (Alvesson - Deetz 2000:132). Inom all textanalys ingår tolkning som en central teknik (Bergström - Boréus 2005:18). Den kritiska forskningen betonar betydelsen av tolkningsrepertoaren, vilket innebär att man som läsare bör vara uppmärksam på att det nedskrivna talet alltid subjektivt tolkas och därmed inte kan återges absolut korrekt (ibid:203). Texter förekommer i olika sammanhang och kontexter, där språk och då även texter kan anses ha två huvudfunktioner. Den ena är att språket formulerar tankar och idéer som författaren vill ge uttryck för. Den andra är att människor använder språket i sociala relationer med andra för att exempelvis uttrycka en åsikt (Bergström – Boréus 2000:16).

2.2 Kritisk idéanalys och diskursanalys

En form av textanalys vi anser vara lämplig att använda för att besvara vår frågeställning är den kritiska idéanalysen. Den kritiska idéanalysen kan relateras till diskursanalysen eftersom de båda relaterar texten till den omgivande kontexten, ofta i förhållande till de maktaspekter som råder (Bergström - Boréus 2000:165). En idé kan betraktas som en tankekonstruktion, som både kan vara en föreställning om verkligheten, en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla. Idéanalysen strävar efter att ge maximal klarhet över vad som sägs i en debatt och analysera de idéer som allmänt förekommer i debatten (ibid:154). Idéanalysen kan ha som syfte att antingen beskriva, förklara eller ta ställning till ett material (Beckman 2005:14). Den beskrivande idéanalysen har en ambition att genom en analytisk läsning säga något om textens budskap som inte säger sig själv, nya budskap eller oklarheter kan exponeras. I en beskrivande idéanalys måste forskaren argumentera för sina tolkningar och slutsatser (Beckman 2005:49f.). Idéanalysen intresserar sig således för aktörer och dess agerande i form av argument, åsikter etc. vilka synliggörs i texten. Inom den kritiska idéanalysen betonas maktaspekten genom att den både sätter gränser och skapar möjligheter som utmärker villkoren för den enskilda aktören eller aktörer i samverkan (Bergström – Boréus 2000:175).

Till skillnad från diskursanalysen kan idéanalysen analysera aktörers intentioner medan diskursanalysen tonar ner betydelsen av samhälliga aktörer (Bergström – Boréus 2000:222). En vanlig utgångspunkt för diskursanalytiska studier är att diskurserna till sin karaktär är strukturella fenomen. Diskurser består inte enbart av texter och uttalanden. Diskurser omfattar även våra föreställningar och tankar och diskursanalysen ger oss därför kunskap om något mer än en beskrivning av det budskap som studeras (Beckman 2005:88f.). Diskursanalysen fokuserar på hur, under vilka omständigheter och för vilka skäl som diskurser konstrueras, utmanas och ändras. Språket är det väsentliga inom diskursanalysen som också har en mer strukturell utformning och bredare utgångspunkt (Bergström - Boréus 2000:237).

2.3 Vårt textanalytiska verktyg

Vi anser inte att vare sig den kritiska idéanalysen eller diskursanalysen var för sig är ett komplett verktyg för vår analys, därför kommer vi att använda oss av en metod som har inslag av både den kritiska idéanalysen och diskursanalysen. Idéanalysen analyserar det som faktiskt och explicit står uttalat i texten, dvs. det manifesta innehållet, medan diskursanalysen mer fokuserar på det som uttrycks ”mellan raderna”, det s.k. latent innehåll. Det underförstådda kan vara av många olika slag och ligga på olika nivåer av tydlighet, men det underförstådda kan också vara mycket viktigt. Att något inte uttalas kan antingen vara ett tecken

på att det inte är viktigt eller inte uttryck för någons åsikt, eller att det tillhör det "självklara" som just därför inte behöver sägas men som kanske fungerar hårt styrande för debatten (Bergström – Boréus 2000:78f.). Eftersom tyngdpunkten i vår undersökning inte ligger på definitioner av begrepp och på språkets konstruktion, använder vi oss i huvudsak av en kritisk idéanalys. Dock använder vi oss även av ett diskursanalytiskt perspektiv för att få fram de manifesta och latenta uttrycken.

Vi använder även ett inslag av konstruktivistisk textanalys då vi analyserar hur språkliga val blir idéval och handlingsval och hur vi uppfattar och förhåller oss till det vi talar om. En konstruktivistisk analys kan användas för att ifrågasätta rutinmässigt handlande och tänkande som uttrycks i texter (Hellspong 2001:148).

Vi skapar ett eget textanalytiskt verktyg för att få fram samtliga beståndsdelar som vi behöver för att besvara vår frågeställning. Vår uppfattning är att vi skulle gå miste om användbara och underförstådda uttryck om vi enbart använder oss av en traditionell kritisk idéanalys. Samtidigt skulle ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt innebära en inriktning mot hur begrepp formas diskursivt och hur de relateras till en historisk kontext, vilket inte är helt förenligt med vårt syfte och vår frågeställning. Det är inte heller de enskilda individerna som upprätthåller diskurserna. De är istället gemensamma för grupper och kollektiv, vilket antas försvåra det för den enskilde att helt frigöra sig från den föreställningsvärld som diskurserna förmedlar. Det är inte den enskilde beslutsfattarens motiv som uppmärksammas i en diskursanalys (Beckman 2005:88). Eftersom vi är intresserade av att studera de enskilda riksdagsledamöternas motiv och utsagor anser vi således att enbart diskursanalysen som verktyg inte är tillräcklig.

2.4 Tillvägagångssätt

Vi bearbetar vårt material utifrån ett genusperspektiv, vilket grundas på vår valda postfeministiska teori. Vi tror att idéer om heteronormativitet präglar debatten om barnpornografilagen. För att genomföra vår studie använder vi oss av det textanalytiska verktyg vi beskrivit ovan. Vi analyserar riksdagsmotioner och protokoll från riksdagsdebatter och refererar dem till kontexten. I analysen av vårt material kommer vi noggrant att läsa och bryta ned texterna för att tydliggöra de argument som framförs och av vem eller vilka som argumenten förs fram. Kontexten vi refererar materialet till avgränsar vi till att enbart omfatta den barnpornografiska debatten i riksdagen. Vi fokuserar på könsaspekterna och eventuella stereotypa uppfattningar enligt vår valda postfeministiska ansats.

Vad gäller analysen av innehållet i vårt material så är vår ambition att beskriva debatten. Det övergripande målet är att presentera en klarhet över vad som sägs i debatten om barnpornografibrott. Den kritiska ansatsen i vår undersökning utgörs främst av vår ambition att se om det finns bakomliggande föreställningar som påverkar den förda argumentationen i debatten. Syftet med vår kritiska analys är att exponera spänningar i det material vi analyserar och som kan innehålla motsägelser av olika slag.

3 Teori

Den dikotoma uppdelningen av kön och genus är en central tanke inom feminism och har på senare tid använts för att förklara maktrelationer mellan kvinnor och män (Ljung 2000:245). För många feminister är utgångspunkten att det inte finns någon nivå i våra liv och i samhället där könet upphör att betyda någonting för människor och strukturer. Insikten att kön och könstillhörigheten är språkligt och socialt konstruerad är en grundläggande insikt inom feministisk teori (Höjer - Åse 1999:17).

3.1 Postfeminism

Den kritiska forskningen strävar efter att ompröva de grundläggande idéerna som ofta tas för självklara och naturliga (Alvesson - Deetz 2000:13). Postfeminism utgör ett kritiskt inlägg inom feminism och ifrågasätter tidigare feministiskt inspirerade politiska och teoretiska koncept och strategier. Postfeminism för samman feministiska koncept och strategier med andra sociala förändringar och med de sentida inriktningarna; postmodernism, poststrukturalism samt postkolonialism (Brooks 1997:4). För att tydligt lyfta fram det poststrukturella synsättet kan man använda den amerikanska historikern, Joan Scotts definition av genus:

”Genus konstitueras i sociala relationer som baseras på upplevda skillnader mellan könen (...). Genus är ett grundläggande sätt att fastställa maktrelationer.” (Ljung 2000:245).

Utifrån denna definition, anser Scott att man kan uttrycka en social förståelse av könsskillnader i olika kontexter. Kvinnans position i könsrelationer och i det sociala sammanhanget är således inte en effekt av vad hon gör utan av den innebörd som hennes handlingar får genom konkret social interaktion (ibid:246).

Enligt den alltmer gällande föreställningen bland feminister, att könet legitimerar kvinnans underordning och mannens överordning, måste kön betraktas som något politiskt (Höjer – Åse 1999:17ff.). Att kvinnor är underordnade beror på att könstillhörighetens betydelse skapas, upprätthålls och förändras i ett socialt och politiskt sammanhang, där denna ojämlika könsrelation är en socialt och politiskt skapad maktordning (ibid:21).

Den postmoderna feminismen anser att själva klassificeringen av människor som kvinnor och män är en form av maktutövning. Grunden i den postmoderna feminismen är att resonemanget kring och uppdelningen av människor i olika grupper, i form av kvinnor och män, är problematisk. Dessa grupper kan inte och

bör inte ges homogena och universella betydelser utan det är snarare skillnaderna inom grupperna som bör betonas (Eduards 2002:18f.). De postmoderna feministerna strävar således efter att dekonstruera, lösa upp och ifrågasätta de rådande identitetsformeringarna för att kunna möjliggöra bildandet och skapandet av nya och mer frigörande identiteter. Om man betecknar kvinnan som underordnad fryser man dess identitet, vilket i sig är förtryckande. När man talar om kvinnor som kvinnor förutsätter man att det finns vissa egenskaper som kännetecknar denna grupp av människor och denna stereotypisering förstärker snarare än minskar de rådande maktstrukturerna (ibid:33). Detta resonemang har fått stor kritik för att bortse från den makt det innebär att handla kollektivt i form av en grupp. Postfeminism utgår istället från ett diskursivt identitetsskapande av män och kvinnor som är språkligt och socialt bestämt. Detta identitetsskapande pågår hela tiden och därigenom förändras identiteterna ständigt (Höjer – Åse 1999:33).

3.1.1 Postfeminism och socialisering

Inom feminismen läggs stor vikt vid socialiseringsmönstret, vilket i grunden kan hävdas vara politiskt. En del av den politiska maktordningen är hur vi människor lär oss vara som flickor, pojkar, kvinnor och män, där den gällande normen talar för att flickor är svagare och blygare än pojkar, flickor växer upp med sämre självkänsla än pojkar, flickors intressen värderas lägre än pojkars etc. (Höjer – Åse 1999:39). Butler anser att varje försök att kategorisera kvinnor som universella och med specifika säregna drag är bortkastat eftersom alla identiteter aldrig är fullständigt deskriptiva utan snarare normativa och måste relateras till den sociala konstruktionen (Butler 1992:15f.).

Inom det privata görs det bland annat en åtskillnad mellan kvinnlig och manlig sexualitet, där manlig sexualitet är länkad till överordning och kontroll medan kvinnlig sexualitet formas av underordning, maktlöshet och tillgänglighet för män. Detta framkommer allra tydligast i form av prostitution och pornografi, där kvinnan ofta framstår som offer och som ett maktlöst objekt (Höjer – Åse 1999:41ff.). Pornografi kan ses som ett redskap för den rådande heteronormativa könsmaktsordningen och den kan i viss mån användas för att legitimera det sexualiserade våldet, då pornografi som framställer vuxna individer är laglig. Pornografi kan utifrån ett feministiskt perspektiv anses befästa skillnaderna mellan manlig och kvinnlig sexualitet, då det oftast är kvinnan som har rollen som ett tillgängligt objekt för mannen. Genom att kvinnan intar rollen som underordnad ges mannen därmed en överordnad och aktiv position. Pornografin legitimerar således maktrelationen mellan män och kvinnor, vilket också kan ligga till grund för den ojämlika könsmaktsordningen. Maktrelationen mellan kvinnor och män kan ses som den samhälliga ”ram” inom vilket sexuellt våld och förtryck genom pornografi, prostitution, incest, våldtäkt, sexuella trakasserier och andra övergrepp mot kvinnor utförs (Motion 2005/06:K341).

Eftersom kvinnan ”blir kvinna” genom den sexuella erfarenheten är frågor som t.ex. prostitution och pornografi inte bara sociala, dvs. ett problem för

samhället i stort, eller enbart sexuella (en privat affär mellan ”vuxna som är i stånd att ta ansvar för egna handlingar” eller inom familjens privata sfär); för kvinnor är de politiska och epistemologiska (de Lauretis 1996:58). För att inse omfattningen av detta våld krävs en helhetssyn och en förståelse av den rådande könsmaktsordningen (Motion 2005/06:K341).

3.2 Heteronormativitet

Heteronormativitet är ett begrepp med ursprung i det som kallas för ”queerteori”. Denna teoribildning är en av flera kritiska perspektiv kring bland annat sexualitet, kön och etnicitet (Bergström 2004:69). Tanken inom queerteori är att sexuell identitet är konstruerad och att normativ heterosexualitet är en del av patriarkatets förtryck av sexualitet (Gemzöe 2002:99). Patriarkatet bygger på tanken om att män är överordnade kvinnor och att denna tanke utgör grunden till förtrycket av sexualiteten.

Butler framhäver att den normativa heterosexualiteten är en fundamental del av själva konstruktionen av genus, dvs. att konstruktionen av manligt och kvinnligt upprätthålls genom idén om ett ”naturligt” heterosexuellt begär (Gemzöe 2002:138). Butlers konstruktivistiska syn på genus är en central del i queerteorin (ibid:141). Det Butler benämner som den heterosexuella matrisen är det samma som heteronormativitet (Kulick 2004:24). Begreppen ”heteronormativitet” och den ”heterosexuella matrisen” betecknar de processer som gör att en bestämd typ av sexuell relation och identitet, heterosexualitet, kan framstå som målet och meningen med livet medan alla andra sexuella relationer och identiteter framstår som onaturliga och obegripliga. Dessa processer producerar normer/uppfattningar om heterosexualitet i samhället, men inte heterosexualiteten i sig (ibid).

En norm kan definieras som en regel som hänför sig till ett ändamål, ett ideal. Normer är i praktiken sociala regelsystem som ofta förblir osynliga ända tills någon/något bryter mot dem. Normalitet är en sorts trygghet som infinner sig vid känslan av att inte vara avvikande, medan normativitet i betydelsen föreskrivande alltid innehåller en eller flera sociala eller moraliska uppmaningar, dvs. krav på att människor följer regler som andra har beslutat om. Normativitet utgör det maktsystem som vidmakthåller och backar upp normer. Det normala presenteras ofta som ett statistiskt genomsnitt men är helt beroende av moraliskt etablerade normer. Heterosexualitet är statistiskt sett den vanligaste formen av sexuell samvaro, men det är heteronormativiteten, inte heterosexualiteten i sig, som garanterar dess status som norm genom att definiera och utestänga de ”onormala”. Inom queerteorin intresserar man sig för att identifiera, beskriva och analysera de aktiva praktiker av normalisering som är verksamma i rådande normsystem (Rosenberg 2003:101).

3.2.1 Två bärande principer: exkludering och assimilering

Heteronormativitet utgår från antagandet att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. I forskningssammanhang avser begreppet de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexualitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande. Heteronormativitet grundar sig på en binär könsuppfattning och hegemonisk heterosexuell norm. Heteronormativitet är aktivt normerande och allt som faller utanför stämplas som avvikande (Rosenberg 2004:183f.).

Enligt Tiina Rosenberg är heteronormativitetens två bärande principer exkludering och assimilering (Rydström 2004:38). Den första principen, exkludering, utgår från ett tänkande i dikotomier. Dessa beskriver två delar av en enhet som betraktas som varandras motsatser med relationen antingen – eller. Dikotomin innebär ofrånkomligen en hierarkisering som privilegierar den ena delen på bekostnad av den andra. Konsekvensen blir ojämlikhet och sociala orättvisor, vilka legitimeras genom att man ser uppdelningarna i dikotomier som naturliga. I det dikotoma tänkandet betonas skillnader mellan kategorier samtidigt som liten eller ingen hänsyn tas till de likheter som finns mellan kategorierna och/eller de skillnader som förekommer inom dem. Den heterosexuella normen framstår således som naturlig, vanlig och önskvärd medan homosexualiteten blir problematisk och något avvikande som ständigt måste förklaras (Rosenberg 2003:102).

Den andra principen, assimilering, utgår från idén om en universell mänsklighet och har assimilering som metod. I praktiken innebär detta att tidigare uteslutna grupper ska ansluta sig till de dominerande grupperna. Assimileringsmetoden innebär att det underförstått är de privilegierade grupperna som sätter upp reglerna och den måttstock som alla ska mätas mot. Inom de förtryckta grupperna finns det faktiska olikheter som gör det svårt för dessa grupper att leva upp till de dominerande gruppernas krav, förväntningar och normer och därmed kvarstår de rådande maktförhållandena och hierarkierna. Den rådande heterosexuella normen kräver av de queera/avvikande att de ska anpassa sitt beteende, sina värderingar och önskemål till de dominerande gruppernas normer. Men så länge normen består kommer de oavsett hur mycket de än försöker anpassa sig och passa in, att stämplas som avvikande och annorlunda. Assimilationskravet ställer den förtryckta människan inför ett dilemma: för att bli delaktig i samhället tvingas hon anta en identitet hon inte har, och när hon försöker göra det blir hon om och om igen, av sig själv och av andra, påmind om och tillbakapressad till den identitet hon faktiskt har – men inte får ha (Rosenberg 2003:102f.).

3.3 Stereotyper

Stereotyper kan förstås som schablonartade föreställningar om personliga egenskaper utifrån uppfattningar om gruppmedlemskap och dess attribut. Det

finns förenklade inställningar både om gruppen och individen som ofta likställs med varandra. En stereotyp är ett substitut och en otillräcklig ersättning för fördomsfria bedömningar. Inom den kognitiva forskningen menar man att individen behöver ha en del förutfattade meningar för att kunna bearbeta de dagliga sinnesintrycken (Petersson – Hellström 2004:102). På grund av vår begränsade kapacitet för informationsbehandling använder vi oss av kognitiva processer. Människor försöker ta genvägar när de kan, människor tycker inte om att tänka då det tar tid och energi. Människor anammar istället strategier som förenklar komplexa problem. Strategierna behöver nödvändigtvis inte vara normativt korrekta, men de är en form av snabba adekvata lösningar (Spears – Oakes – Ellemers – Haslam 1997:3).

Stereotyper har tre viktiga komponenter. En grupp människor känns igen genom en viss egenskap. Det kan vara allt ifrån en nationalitet, en religiös övertygelse, sysselsättning till hårfärg. Genom denna identifikationsprocess skiljer man en grupp av människor från mängden vad gäller en viss egenskap. Genom den andra komponenten tillskrivs gruppen som helhet ytterligare egenskaper. Det som utmärker en stereotyp är att dessa ytterligare egenskaper tillskrivs alla människor som tillhör gruppen. Slutligen när vi har konstaterat att en person kan identifieras med en viss grupp, tillskriver vi den personen denna stereotypa egenskap (Hinton 2000:11f.).

Stereotyper förekommer i många olika former och de kan förstärkas på flera olika sätt. När en stereotyp har fått fäste är den väldigt motståndskraftig mot förändring och därmed svår att rubba. Många stereotypa uppfattningar får vi redan under vår uppväxt, andra får vi under vår skolgång och utbildning. Därefter är det svårare att ta upp nya föreställningar men de redan befintliga stereotyperna kan förstärkas, t.ex. genom arbetslivet. Massmedia är en av de viktigaste källorna till att stärka redan existerande stereotyper (Petersson – Hellström 2004:102f.).

3.3.1 Stereotyper och språket

Ett sätt att uttrycka stereotyper är genom språket. Istället för att förmoda att ett stereotypiskt språk härrör från en viss kognitiv struktur kan vi analysera själva språket: vad människor säger till varandra, vad de läser och skriver. Stereotyper förekommer som en del i en diskurs. Istället för att söka orsaker till beteenden i ”människors huvuden” kan vi analysera de diskurser som förs kring olika ämnen. Människor försöker argumentera för sina åsikter och söker argument för att kunna bibehålla dessa. Stereotyper är således snarare ett verktyg för att bibehålla en viss ideologisk position i en diskussion, än en produkt av en kognitiv kategoriseringsprocess (Hinton 2000:29). Stereotyper och fördomar är resultat av en social kategorisering som inträffar varje gång vi betraktar en person som en medlem i en grupp av personer istället för att se personen som en unik individ. När vi väl har kategoriserat någon, aktiveras tankar och känslor om den kategoriserade personen snabbt (Stangor 2000:2).

3.3.2 Könstereotyper

Könstereotyper reflekterar observationer av vad människor gör i det vardagliga livet, precis som andra sociala stereotyper. Utifrån de naturliga könsskillnaderna verkar det möjligt att tillskriva kvinnor en lägre status än män. Sådana observationer kan göras i organisatoriska sammanhang, där positioner som innehas av män tenderar att ha högre status och auktoritet än de positioner som innehas av kvinnor. Innehållet i könstereotyper uppstår genom allmänhetens observationer av människors aktiviteter och dessa aktiviteter är främst bestämda genom sociala roller, könstereotyper, vilka uppstår när kvinnor och män observeras då de innehar vissa bestämda sociala roller (Eagly – Steffen 2000:156).

3.4 Det ideala offret

Många människor har en schablonbild av brottsoffer. Denna bild kännetecknas av uppfattningen om ett ”idealoffer”, dvs. ett oskyldigt, försvarslöst offer som inte har någon delaktighet i brottet. Med ett ”idealiskt offer” menar den norske kriminologen Nils Christie en person eller kategori av individer som, när de drabbas av brott, lättast får fullständig och legitim status som offer. Det ideala offret har en offentlig status av samma typ som t.ex. ”hjälte” eller ”förrädare”. Ett idealiskt offer måste kunna generera sympati. Christie har beskrivit idealoffret som en äldre dam som, på väg för att hjälpa sin sjuka syster, blir rånad av en vuxen manlig narkotikamissbrukare. Ett idealoffer har enligt Christie åtminstone 6 egenskaper:

1. Offret är svagt
2. Offret är involverat i en respektabel aktivitet
3. Offret är på väg till en plats som hon eller han inte kan förebrås för
4. Gärningsmannen är i förhållande till offret i överläge och kan beskrivas i negativa termer
5. Gärningsmannen är okänd för offret och har ingen relation till offret
6. Offret ska ha tillräckligt med inflytande för att kunna hävda sin ”offerstatus” (Christie 2001:47ff.).

Det idealtypiska offret har också sin motsats. Detta gäller då det finns utrymme för moraliska ansvarskrav på offret; t.ex. att offret borde ha tagit en annan, säkrare väg hem på kvällen eller att offret inte borde ha varit berusad etc. Betraktas den utsatte inte som ”offer” riskerar han eller hon därmed att, trots psykisk, fysisk och ekonomisk skada, få ett sämre skydd eller rentav inget skydd alls eftersom vederbörande faller utanför schablonbilden av ett brottsoffer (Lindgren – Pettersson – Hägglund 2001:31f.).

4 Bakgrund

I detta kapitel redogör vi kort för de juridiska förarbetena till barnpornografilagen och tar i viss mån upp andra relevanta bestämmelser.

4.1 16 kap. 10 a § brottsbalken

Barnpornografilagen tillkom 1979 då en inskränkning av den allmänna tryckfriheten infördes i 7 kap. 4 § 12 punkten TF, genom en kriminalisering av spridning av skildring av barn i pornografiska bilder. För att en framställning i tryckt skrift ska kunna leda till straff enligt TF måste den vara straffbar enligt vanlig lag. Därför infördes samtidigt en ny paragraf i brottsbalkens 16:e kapitel, 10 a §, som straffbelade samma gärning som den som beskrivs i TF (prop. 1978/79:179, s. 6). Lagen genomgick en omfattande förändring 1999 och det straffbelagda området utökades från att enbart ha omfattat spridning av barnpornografi till att även inbegripa innehav av barnpornografi. Samtidigt flyttades barnpornografibrottet ut från TF:s och YGL:s tillämpningsområde för att göra utvidgningen genomförbar. Huvudskälet var främst ett möjliggörande av innehavskriminaliseringen, men även att varje företeende av en barnpornografisk bild utgör en straffvärd kränkning av såväl det avbildade barnet som barn i allmänhet (prop. 1997/98:43, s. 163).

4.1.1 Motiv till lagen

När pornografin avkriminaliserades 1971 gjordes inga undantag för grövre former. Barnpornografin väckte efter en tid reaktioner och en stark opinion krävde kriminalisering. Frågan om ett förbud mot barnpornografi hade aktualiserats i riksdagen vid flera tillfällen några år tidigare. Man ansåg t.ex. att det var angeläget att vidta åtgärder från samhällets sida för att ta itu med den ökande förekomsten av barn i pornografiska sammanhang (KU 1977/78:39). Som motiv till kriminaliseringen angav lagstiftaren den integritetsskada som kan uppkomma då barn medverkar vid tillkomsten av pornografiska bilder och att barn normalt sett inte kan bedöma innebörden och konsekvenserna av sin medverkan. Lagstiftaren menade att man inte kan bortse ifrån de skadeverkningar som kan drabba dessa barns syn på sexualiteten. Ett ytterligare motiv som framfördes var att barnpornografi är kränkande för barn i allmänhet (prop. 1978/79:179 s. 8).

4.1.2 Definitioner i lagen

Legaldefinitionen av vem som är att betrakta som barn utgörs inte av en fast åldersgräns. Huvudregeln är att den person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad är barn i lagens mening. Detta motiverades med att lagens syfte var att skydda unga människor vilkas könsmodningsprocess inte är avslutad. En fast åldersgräns skulle medföra stora olägenheter då det skulle krävas att barnets identitet måste fastställas, vilket i sin tur skulle kunna orsaka en ytterligare kränkning av det avbildade barnets integritet (prop. 1978/79:179 s 9). 1999 lade man till ett led i barndefinitionen, att när det framgår av bilden och omständigheterna kring den, att personen är under 18 år, är vederbörande barn i lagens mening. Motiven var att man skulle åstadkomma en reglering som träffar bilder på personer som är fullt pubertetsutvecklade men under 18 år, men bara i de fall där det utan närmare efterforskningar kan fastställas att så verkligen är fallet, t.ex. en bildtext eller ett filmomslag där det går att utläsa att personen är under 18 år (prop. 1997/98:43 s. 89).

4.1.3 EU:s rambeslut om bekämpande av barnpornografi

Riksdagen godkände EU:s rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi och det antogs formellt den 22 december 2003 (bet. 2003/04:JuU9, rskr. 2003/04:108). Tanken är att genom rambeslutet skapa gemensamma minimiregler i medlemsstaterna när det gäller straffrättsliga påföljder, i kampen mot sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (prop. 2003/04:12, s. 9f.). Enligt rambeslutet avses med *barn* varje person som är yngre än 18 år (Rådets rambeslut 2004/68/RIF). I år skärptes straffskalan för det grova brottet, efter en bedömning att detta var nödvändigt för att den svenska lagstiftningen ska leva upp till kraven i EU:s rambeslut som Sverige antagit (prop. 2004/05:45, s. 119).

4.2 Offer och förövare

Som vi redan nämnt är majoriteten av offren för barnpornografibrott flickor, ca 70 %. Av andelen anmälda brott är 80 % av offren flickor, men när det gäller offer som är under 15 år är andelen pojkar större än flickor.

Enligt SOU 2004:71 går det inte att tala om en särskild grupp av förövare, en s.k. "sexexploator". I stället finns det människor (vuxna och barn, män och kvinnor) som sexuellt exploaterar barn på många olika sätt, av många olika skäl och i många olika sociala sammanhang. Frågan om vem som sexuellt utnyttjar barn kan inte reduceras till frågan om "pedofili", utan man måste istället belysa komplexiteten när det gäller förövare av sexuell exploatering i termer av identitet, attityder och motivation såväl i sexindustrin som i icke kommersiella sammanhang (SOU 2004:71 s.129).

Förövaren är enligt BRÅ-rapporten i genomsnitt 41 år och åldern varierar mellan 16 och 79 år. Totalt sett är förövaren betydligt äldre än offren, 80 % av förövarna är över 30 år (BRÅ 2003:05 s.234).

I BRÅ-rapporten ingår 77 personer som dömts för sexualbrott mot barn med inslag av sexuell exploatering. Fyra av dem (5 %) är kvinnor. I den del av undersökningen som omfattar brottsanmälningar ingår 144 personer, varav fyra är kvinnor (3 %). Cirka hälften av förövarna har dömts för brott mot ett barn, ca en fjärdedel för brott mot två till tre barn och den resterande fjärdedelen för brott mot fyra barn eller fler i samma mål. Förövarna har en hög brottsbelastning. Tretton procent har lagförts tio gånger eller fler. Drygt en fjärdedel har lagförts för våldsbrott (BRÅ 2003:05 s.221, 234).

5 Empiri och analys

Vi inleder med att analysera motionerna för att därefter gå över till protokollen.

5.1 Urval

Vi har studerat ett antal riksdagsmotioner och riksdagsprotokoll från vår valda tidsperiod, men vi presenterar de som vi anser vara relevanta för vår frågeställning. De motioner och protokoll som vi inte redovisar i vår analys behandlar främst lagtekniska och IT-tekniska detaljer och är därför inte nämnvärt intressanta för vår framställning.

5.2 Analys av motioner

Barnpornografilagen har diskuterats ända sedan slutet av 1970-talet och under den tidsperiod vi har studerat har de flesta dokument som vi har analyserat skrivits av kvinnliga riksdagsledamöter. Argumenten och engagemanget hos de kvinnliga ledamöterna skiljer sig inte åt mellan de politiska riksdagspartierna. Debatten om barnpornografi präglas snarare av en enighet i sakfrågor som sträcker sig över partigränserna. Några ledamöter hävdar att de aldrig har fått så många brev och reaktioner från privata människor som när det gäller frågan om barnpornografi (Protokoll 1998/99:17, Anf.37.).

En generell tendens är enligt oss att det fokuseras mer på tekniska frågor då någon av skribenterna till riksdagsmotionerna är en man. I viss utsträckning diskuterar man även samma frågor som när det är kvinnor som väcker motionerna men sättet man argumenterar på är mer inriktat på tekniska detaljer hos de manliga riksdagsledamöterna. Dels diskuterar man IT-tekniska frågor och dels lagtekniska frågor som t.ex. rör placeringen av barnpornografibrottet i brottsbalken. Då det enbart är kvinnor som har väckt motionen ligger tyngdvikten mer på diskussioner kring offret och konsekvenserna av brottet för de inblandade.

5.2.1 Stereotypa uppfattningar om offer och gärningsman

Stereotyper förekommer som en del i en diskurs och för att söka orsaker till beteenden kan man analysera de diskurser som förs om olika ämnen. Stereotyper kan ses som ett verktyg för att bibehålla en ideologisk position i en diskussion.

Stereotyper kan således uttryckas genom det använda språket och dess formuleringar. Vi fokuserar på riksdagsledamöternas språk för att försöka lokalisera eventuella stereotyper.

På hösten 2004 skriver Hillevi Larsson (s) i en motion till riksdagen om filmning och fotografering i smyg. Hon anser att man bör införa ett krav på godkännande vid fotografering och/eller filmning av personer i sexuella sammanhang eller i deras eget hem. Hennes främsta argument är att sådana handlingar är kränkande för den drabbade personens integritet och därmed får yttrande- och tryckfriheten ge vika. Vad gäller undantag från yttrande- och tryckfriheten så tar Hillevi Larsson upp barnpornografi som ett exempel där hänsyn till barnet och dess skydd mot exploatering värderas högre än de grundlagsfästa rättigheterna. Hon anser vidare att dessa filmer och fotografier kan bli underlag för framtida spridning av barnpornografi. För att understödja sina argument tar hon upp tre rättsfall där personer har filmats av närstående personer utan samtycke. Det första avser en 17-årig pojkvän som förövare då han smygfilmade sin flickvän under en sexakt. Det andra fallet gäller en man som smygfotograferade sin sambo i deras gemensamma hem. Det tredje fallet avser en vuxen man som smygfilmade sin 12-åriga fosterdotter vid ett tillfälle då hon var naken i hemmet. I dessa tre rättsfall friades samtliga gärningsmän. I det förstnämnda och i det sista fallet framställs offren som oskyldiga, värlösa och skyddsvärda medan förövarna i samtliga fall är av manligt kön. Något som vi har uppmärksammat vad det gäller det första fallet är att Hillevi Larsson betraktar pojkvännen som smygfilmad flickvännen som en förövare bland andra utan att lägga någon vikt vid hans unga ålder. Han skuldbeläggs på samma sätt som en vuxen man. Larsson tar också upp ett rättsfall med fällande dom där en hyresvärd har smygfilmat sina hyresgäster. Hon argumenterar för att det borde vara förbjudet att utsätta närstående för samma kränkning. I detta resonemang utgår hon från att det är en "make/sambo/särbo" som begår brottet (Motion 2004/05:K314). Här anser vi att man kan finna latent uttryck i form av Larssons underliggande utgångspunkt att förövaren alltid är en man och offret av kvinnligt kön. Detta finner vi stöd för då Larsson har valt att ta upp tre rättsfall där samtliga förövare är män och offren flickor/kvinnor. Denna utgångspunkt menar vi även kan kopplas till stereotypa könsuppfattningar såsom att mannen är överordnad kvinnan både på ett fysiskt och maktrelaterat plan. Dock finner vi det intressant att Larsson även manifest uttrycker förövaren som "make/sambo/särbo", vilket tyder på att hon har en stereotyp könsuppfattning där förövaren är en man.

Annika Qarlsson (c) skriver i sin motion gällande barnpornografibrott att barnpornografibilder inte bara är bevis på övergrepp, det är även en kränkning varje gång bilden exponeras. I och med den stora spridningen av barnpornografi via Internet så anser Qarlsson att ett Internetråd ska bildas. Ett sådant råd skulle få branschen att ta egna initiativ till t.ex. teknikutveckling och självsanering. Vidare anser hon att en konsekvent 18-årsgräns ska införas i lagen mot barnpornografi. Hon menar att man inte ska kunna "skylla på att flickorna såg äldre ut eller att barnen själva var aktiva och att det därför inte ska betraktas som övergrepp" och därmed inte fria gärningsmannen (Motion 2004/05:Ju374). Vi finner ett manifest uttryck "flickorna såg äldre ut" och enligt vårt textanalytiska verktyg anser vi att

detta uttalande visar på en bakomliggande premiss att det är flickor som är offer för denna typ av brottslighet. Dessutom kan denna underliggande förutsättning ses som en stereotyp uppfattning som man kan härleda till de ovannämnda kriterierna för det ideala offret.

På hösten 2005 skrev Rigmor Stenmark (c) i sin motion gällande lagstiftningen om barnpornografi att barnpornografilagen bör ändras och förtydligas så att alla är barn till dess att man har fyllt 18 år. Hon anser vidare att lagen måste skydda alla barn och inte bara de som inte har en fullbordad pubertetsutveckling. Hon för ett resonemang kring att den ålder då pubertetsutvecklingen är avslutad varierar i hög grad mellan olika individer. Hon skriver ”att det är inkonsekvent att två flickor som har samma ålder ska bedömas olika”. Här uttrycks det explicit att offren är flickor och att de ”luras och lockas” att medverka i barnpornografiskt material medan ”gärningsmännen är män och oftast går fria”(Motion 2005/06:Ju281). Således kan man se att Stenmark utgår från en stereotyp könsuppfattning när det gäller offer och gärningsman. Dock vill vi poängtera att man kan ställa sig frågande hur korrekt denna stereotypa könsuppfattning är när det gäller pojkars pubertetsutveckling. Även pojkars pubertetsutveckling kan avslutas väldigt olika åldersmässigt.

I Majléne Westerlund Panke (s) motion om barnpornografi förs det fram krav på att en 18-årsgräns blir det enda kriteriet för vad som kan betecknas som barnpornografi. Hon kritiserar lagtextens utformning eftersom den kombinerar en 18-årsgräns med ett könsmyndighetsvillkor. Hon utgår från att ”många flickor kan ha en fullbordad pubertetsutveckling redan vid 12-års ålder” men faller då inte inom ramen för barnpornografilagen. Westerlund Panke argumenterar vidare för att ”det barn som ser vuxen ut behandlas som vuxen. Offret får skylla sig själv om hennes kropp kan tas för en fullvuxen kvinnas”. Dessutom skriver hon att ”en 12-årig snattare blir inte straffmyndig om *han* ser ut som en 16-åring” (egen kursivering) (Motion 2005/06:Ju397). Det framgår således genom manifesta uttryck i texten att Westerlund Panke utgår från att de specifika problem orsakade av den nuvarande lagtexten om barnpornografibrott drabbar flickor. Den bakomliggande stereotypa könsuppfattningen tydliggörs ytterligare av hennes exempel om en 12-årig pojke som snattar. När hon talar om den 12-åriga flickan är det i form av ett offer, men när hon tar upp den 12-åriga pojken talar hon om honom som gärningsman. Detta menar vi förstärker den stereotypa uppfattningen om flickan som offer och mannen som gärningsman.

Monica Green (s) anser i sin motion om barnpornografi på Internet att det måste vidtas åtgärder för att stoppa barnpornografin på Internet. Hon anser vidare att barn är rättslösa gentemot de vuxnas sexuella inviter och därför bör lagstiftningen skärpas vad det gäller spridning av barnpornografi på Internet. Dessutom menar hon att man bör tydliggöra definitionen av barn i fråga om barnpornografibrott. Hon anser att ”det kan inte accepteras att tonårsflickor fortsätter att utnyttjas medan förövarna går fria på grund av otydligt formulerade lagar” (Motion 2005/06:Ju520). Vi vill belysa att Green tydligt och explicit utgår från att offer för barnpornografibrott är flickor och att hon även preciserar gruppen ”flickor” till ”tonårsflickor”.

I motionen om förbud mot barnpornografi av Veronica Palm och Marina Pettersson (s) förs det fram argument för att barnpornografilagen bör ändras avseende definitionen av barn. De hävdar att lagen borde ändras till att det är barnpornografi både om någon faktiskt var under 18 år och/eller om puberteten inte var fullbordad, alltså det omvända mot dagens lagtext. De menar att det avgörande idag är vad som syns på bilden. De skriver: ”Om flickan på bilden har hår på könsorganet är skildringen av övergreppen mot henne inte barnpornografi enligt svensk lag”. De anser således att ”det är barnen som får betala priset för en lagstiftning som inte sätter barnets bästa i fokus. Det är männen som slipper undan”(Motion 2005/06:Ju558). Skribenterna har en uttalad utgångspunkt i att det är flickor som utsätts för brotten och som drabbas negativt av den nuvarande lagtextens utformning. De har även en uttrycklig stereotyp uppfattning att det är männen som är förövare.

Vi har funnit att pojkar som faller offer för barnpornografiska brott inte diskuteras och att det finns en stereotyp uppfattning att det är flickor som är offer i dessa sammanhang. Enligt vårt textanalytiska verktyg kan det faktum att något inte uttalas vara ett tecken på att det som inte sägs är inte viktigt eller att det tillhör det ”självklara” som inte behöver sägas men som kanske fungerar hårt styrande för debatten. Vi tror att stereotypiseringen av flickor som offer kan ses som en sådan självklarhet och därmed ingenting som man reflekterar över eller ifrågasätter. Däremot är denna stereotypa uppfattning väldigt styrande för debatten om barnpornografibrott. Detta ger också uttryck för ett konstruktivistiskt inslag i vår textanalys eftersom vår undersökning ifrågasätter rutinmässigt handlande och tänkande som uttrycks i vårt material.

5.2.2 Stereotypa uppfattningar om kvinnor/flickor och män/pojkar

Rosita Runegrund (kd) skriver i sin motion om barnpornografibrott att begreppet barnpornografibrott ska utvidgas och förtydligas. Angående barnpornografilagen anser Runegrund att den bör ändras så att den som framställer pornografisk film måste vara säker på att ”aktörerna” är vuxna individer enligt lagens mening. Hon tar upp ett rättsfall (se bilaga) som exempel på brister i barnpornografilagen, där en 46-åring friades efter att ha spelat in en pornografisk film med fem flickor. Flickorna var 16 och 17 år gamla, men tingsrätten friade mannen eftersom deras pubertetsutveckling var fullbordad. Det språk som Runegrund använder tyder på att det finns en bakomliggande könsuppfattning. Explicit skriver hon ”en 46-åring” som ”raggat upp” fem flickor, men det finns inte några manifesta uttryck i meningen som visar på att 46-åringen är en man. Detta framgår först två meningar senare, då hon skriver ”tingsrätten friade *honom*” (Motion 2003/04:Ju366). Genom att använda uttrycket ”raggat upp” tillskriver Runegrund gärningsmannen en överordnad position i förhållande till offren. Man kan även i viss mån se latent stereotypa uttryck som faller inom ramen för uppfattningar om den ideala gärningsmannen som här utmålas som ”snuskgubbe”.

Solveig Hellquist (fp) skriver i sin motion om våld och stereotypa könsroller och hon berör till viss del även barnpornografi. Hon tar upp att det är ett växande

problem att barn och ungdomar kommer i kontakt med vuxna på Internet som söker sexuella kontakter med barn. Hon anser även att det är viktigt att vuxna mobiliserar sig mot våld och stereotypa könsroller som finns i samhället. Det finns exempel på kontakter som börjat via Internet och som har resulterat i övergrepp mot barn. Hellquist menar att ”ungdomar, framför allt flickor, är aningslösa och lägger ut lättklädda bilder på Internet på sig själva” (Motion 2005/06:Kr257). Hennes resonemang ger uttryck för stereotyp uppfattning om flickor som naiva och att de därmed skulle vara i större behov av skydd mot exploatering. I denna motion synliggörs det och uttrycks manifest vilken underliggande uppfattning om könens olika egenskaper som finns hos skribenten.

5.2.3 Postfeminism

I motionen om förbud mot all hantering av barnpornografi av Viviann Gerdin och Birgitta Sellén (c) argumenterar de för ett förbud mot all hantering av barnpornografi. För att styrka sitt resonemang tar de upp det omtalade rättsfallet från Högsta Domstolen från februari 2005 (se bilaga) där en man friades trots att han hade vetskap om att flickorna var under 18 år. Enligt Gerdin och Sellén visar detta att barnpornografi, både historiskt och i nutid betecknas som något oskyldigt beteende bland vuxna. De menar vidare att domen bekräftar att barn som utsätts för sexuella skildringar och övergrepp är rättslösa i vårt samhälle och vill även att definitionen av barn ska följa FN:s barnkonvention vilket innebär att lagtexten ska ha en tydligt avgränsad 18-årsgräns. De anser att den nuvarande regleringen är alltför diffus och att det enligt dem framgår med stor tydlighet att det finns förväntningar på att barnet ska ta ansvar trots sin ringa ålder. Samtidigt som den vuxne gärningsmannen inte görs ansvarig blir denne också omyndigförklarad (Motion 2005/06:Ju505). Detta uttalande, dvs. om en gärningsman går fri är det samma som att omyndigförklara denna, ger uttryck för åsikter som vi inte har funnit i någon av de andra motionerna. Det vi tror att Gerdin och Sellén vill åstadkomma är att kraftfullt argumentera för vikten av en förändring av den nuvarande barnpornografilagen. Deras argumentation är stundtals osaklig och nästan provokativ. Vi anser att denna motion kan relateras till den postfeministiska teorin som grundar sig på ett kritiskt ifrågasättande av de rådande samhällsordningarna och relationerna mellan kvinnor och män. Inom det privata görs det en åtskillnad mellan manlig och kvinnlig sexualitet, där manlig sexualitet kopplas till överordning och kontroll medan kvinnlig sexualitet är uttryck för underordning, maktlöshet och tillgänglighet för män. Vidare anses pornografin utgöra ett redskap för den rådande heteronormativa könsmaktsordningen och kan användas för att legitimera det sexuella våldet. Frågan om pornografi är inte bara socialt relaterad och ett problem för samhället i stort utan snarare ett politiskt och epistemologiskt dilemma.

5.2.4 Heteronormativitet

Motionen om "Översyn av lagstiftningen mot barnpornografi" är skriven av fem kvinnor som representerar kd, m, fp, v och c. De anser att man bör se över lagstiftningen främst på grund av att barn utnyttjas över Internet i en omfattning som ständigt ökar. För det första vill de att definitionen av barn i barnpornografilagen tydliggörs, de anser även att preskriptionstiden gällande barnpornografibrott ska ändras från att börja löpa från den tidpunkt då brottet begåtts till att börja löpa från det att barnet fyllt 18 år. Slutligen anser de att barnpornografibrott ska vara skadeståndsgrundande för barnet och att man ska inrätta en särskild brottsofferfond för de barn som utsatts för barnpornografibrott. I motionen görs en kort redogörelse för två rättsfall varav det andra rör 37 barn som identifierats på bilder som offentliggjorts på Internet. Förövaren var en 41-årig man och han dömdes för barnpornografibrott mot nio flickor medan brottet mot de övriga 28 barnen var preskriberat. I motionen valde man att precisera att de nio barnen var just flickor medan man i övrigt talade om "barn" (Motion 2004/05:Ju362). Det framgår inte av motionen om de 28 barnen är flickor eller pojkar eller båda delar. Detta öppnar upp för en fri tolkning, där vi anser att den valda formuleringen antingen grundar sig på att man vill undvika av skrivtekniska skäl en upprepning av begreppet "flickor" eller att man mer eller mindre medvetet vill slå samman "pojkar och flickor" till "barn" för att hålla sig ifrån en diskussion där offren också kan vara pojkar eftersom vi generellt tror att betraktandet av pojkar som offer är normbrytande. Vi utgår här från att heteronormativiteten är den rådande normen för hur man ser på könsrelationen mellan offer och gärningsman.

Enligt Butler är den normativa heterosexualiteten en fundamental del av själva konstruktionen av genus, dvs. att konstruktionen av manligt och kvinnligt upprätthålls genom idén av ett "naturligt" heterosexuellt begär (Gemzöe 2002:138). Man kan ställa sig frågande till hur konstruktionen av manligt och kvinnligt påverkas av fall där offren är pojkar och förövarna män. Vi menar att det i ett sådant fall skulle bryta mot själva konstruktionen av och tanken kring genus, som karaktäriseras av det heterosexuella begäret, där parterna är av olika kön.

Heteronormativitet betecknas ofta som de processer som gör att en bestämd typ av sexuell relation och identitet, heterosexualitet, kan framstå som målet med livet medan övriga sexuella relationer och identiteter framstår som onaturliga (Kulick 2004:24). Debatten kring barnpornografilagen kan vara en tänkbar process som gör att den heterosexuella relationen framställs som den normala genom att man i debatten utgår från en heterosexuell norm där flickor är offer och män är förövare.

Den kritiska idéanalysen betonar att texten ska relateras till de rådande maktaspekterna som antingen öppnar upp för möjligheter eller sätter gränser för aktörerna. Detta anser vi kan kopplas till heteronormativiteten som kan ses som en maktaspekt eftersom den sätter gränser för det "normala" handlandet hos aktörerna i barnpornografiska sammanhang. Genom att osynliggöra pojkarna som offer sätter heteronormativiteten gränser för dels hur man betraktar pojkar som offer i barnpornografiska brott och dels vilka premisser som ligger till grund för

könsrelationen mellan offer och förövare. Inom ramen för heteronormativitet faller således den stereotypa synen på flickor som offer och män som förövare, där allt annat ses som avvikande och "onormalt". Till detta kan man relatera de två principerna; exkludering och assimilering. Exkluderingsprincipen privilegierar en del på bekostnad av den andra, vilket i vårt sammanhang kan exemplifieras av att de offer som utsätts för brott av heterosexuell karaktär får mer uppmärksamhet i debatten än vad offer för de homosexuella gärningarna får. Heterosexualitet ses som det naturliga och självklara medan homosexualitet är avvikande och därmed osynlig. Assimileringsprincipen innefattar att de avvikande ska anpassa sig efter det naturliga och dess normer. Problematiken med assimileringensprincipen är att det finns faktiska olikheter inom de förtryckta grupperna som gör det svårt för dem att anpassa sig till de dominerande gruppernas normer och krav. I vår studie kan den homosexuella relationen mellan offer och gärningsman ses som det avvikande och bör således enligt assimileringensprincipen anpassa sig till de heterosexuella normerna. Detta anser vi vara svårt och i princip omöjligt att åstadkomma eftersom ett homosexuellt begär inte kan bytas ut till ett heterosexuellt begär. Dessutom är det än mer omöjligt för offret att påverka sin situation eftersom förövaren oftast är överordnad och offret hjälplöst. Därmed kommer alltid barnpornografiska brott av homosexuell karaktär att kategoriseras som avvikande och onaturligt.

5.2.5 Det ideala offret

Vi har funnit att det förekommer många exempel på stereotypa uppfattningar om offret i de riksdagsmotioner vi har analyserat. Ofta utgår man ifrån, utan att reflektera över det, att offret är en flicka. Vidare har vi även funnit stereotypa uppfattningar om flickor som offer där man tillskriver dem särskilda egenskaper. Vi tror att man främst betraktar flickor som offer med egenskaper som följer med denna beteckning, t.ex. svag och värlös medan det är mindre vanligt att man ser på offer av manligt kön på detta sätt. Således anser vi att teorin om det ideala offret kan appliceras på merparten av de motioner vi har studerat. Det sätt som flickor framställs på gör att de uppfyller många av kriterierna för att betecknas som ett "idealt offer", dvs. oskyldigt, försvarslöst och utan delaktighet i brottet. Däremot diskuterar man inte pojkarna som offer, utan de gånger man tar upp pojkar eller män är det i form av förövare eller gärningsmän. Inom teorin om det ideala offret talar man även om situationer då den utsatte inte betraktas som offer och därmed riskerar att få ett sämre skydd eller rentav inget skydd alls eftersom personen faller utanför schablonbilden av ett brottsoffer. Eftersom vi ser tecken på att pojkar inte betraktas som offer i riksdagsdebatten kring barnpornografilagen anser vi att de lätt kan riskera att hamna utanför "skyddsramen" för det ideala offret. Enligt BRÅ:s statistik är en större andel av pojkarna än flickorna under 15 år. Det anser vi vara en anledning till att man ska öppna upp debatten kring barnpornografi till att även omfatta pojkar som offer. Dessutom anser vi att det är än mer angeläget eftersom de pojkar som utsätts, oftare är yngre än de flickor som utsätts, därför kan de ha svårare att tala för sig (BRÅ 2003:05).

5.3 Analys av protokoll

I analysen av riksdagsprotokollen har vi funnit att debatten till stor del kretsar kring lagtekniska detaljer samt partipolitiska argumentationer. Under vår valda tidsperiod diskuterade man i stor utsträckning EU:s rambeslut. Vi har därför valt att enbart presentera de protokoll som är relevanta för vår frågeställning.

5.3.1 Stereotypa uppfattningar om offer och gärningsman

Vi kommer liksom i analysen av riksdagsmotioner att använda språket som ett verktyg för att finna eventuella bakomliggande stereotyper i debatten om barnpornografilagen.

Elisabeth Markström (s) diskuterar kring barnpornografi och sexualbrott där hon anser att för att man ska kunna visa att det har förelegat ett samtycke kommer brottsoffrets beteende i fokus. Hon anser att det är den omvända ordningen som bör gälla, dvs. fokus på gärningsmannen och "hans" agerande (Protokoll 2004/05:32, Anf.1.). Markström utgår från att det oftast är en fråga om en man som förövare och talar därför om "hans agerande". Vi anser att man kan betrakta Markströms resonemang som ett latent uttryck för en stereotyp könsuppfattning när det gäller förövarna.

Inger Davidsson (kd) diskuterar kring män som begått barnpornografibrott och hon menar att man inte kan definiera det så enkelt som att "här står pedofilerna" och "här står alla andra". Enligt Davidsson finns det män, kanske framförallt ungdomar, som dras in i detta och därför behövs det en heltäckande lagstiftning mot barnpornografi (Protokoll 2004/05:50, Anf.106.). Här formulerar Davidsson manifesta uttryck för att det är män som är gärningsmän vid denna typ av brottslighet. Däremot anser vi att hon har en klar åsikt om att förövarna inte kan kategoriseras såsom "pedofiler" och att de som inte begår barnpornografiska brott kan falla inom ramen för "alla andra".

Karin Granbom (fp) anför att folkpartiet i en tidigare motion har uttryckt bekymmer över att barnpornografilagen är otydlig för domstolarna när det gäller om porrbilder är barnpornografi om "flickan eller pojken" nått puberteten men inte fyllt varken 15 eller 18 år. Hon anser att det snarast måste tas fram en lagstiftning som säger att den som framställer pornografi och vet att den som medverkar är under 18 år ska dömas för barnpornografibrott. Granbom menar vidare att det inte minst mot bakgrund av att man vet att många personer som innehar och sprider barnpornografi också i viss utsträckning är benägna att begå andra sexuella övergrepp (Protokoll 2004/05:83, Anf. 49.). Vi vill poängtera att Granbom är den enda hittills i vår undersökning som explicit förtydligat gruppen av offer som "flickor eller pojkar". Dessutom kan man ställa hennes resonemang kring förövarna, att de ofta även begår andra sexuella övergrepp, i relation till Inger Davidssons argument om att man inte kan indela förövarna i grupper om "pedofiler" och "alla andra". Det vi vill lyfta fram är att Granbom ger uttryck för en mer stereotyp uppfattning om förövarna eftersom hon anför att en person som

begår ett barnpornografiskt brott nästan likställs med en sexualförbrytare även på andra områden. Davidsson däremot betonar vikten av att uppmärksamma att det finns en skillnad även mellan de som begår sexuella övergrepp, dvs. de som begår barnpornografiska brott utgör en grupp, medan sexualförbrytare såsom t.ex. våldtäktsmän utgör en annan.

5.3.2 Stereotypa uppfattningar om kvinnor/flickor och män/pojkar

Margareta Israelsson (s) diskuterar i det ovannämnda protokollet det uppmärksammade rättsfallet (se bilaga) där en man via en Internetsajt fick tag i några underåriga flickor som han fick att komma till en svit på Grand Hotel där han förledde dem in i pornografiska filmtagningar (Protokoll 2004/05:83, Anf. 64.). Domstolen friade mannen med motiveringen att flickornas pubertetsutveckling var fullbordad och att det därmed inte var barnpornografiskt material. Vidare framgick det i förhör med målsäganden att de var fullt medvetna om vad det var de gav sig in på då de begav sig till Grand Hotel, eftersom den åtalade mannen skickat ut information om vad flickorna förväntades göra samt vilken ersättning de skulle få (NJA 2005 s 80). I riksdagsprotokollet anför Israelsson att den åtalade mannen ”förledde” flickorna in i pornografiska filmtagningar. Vi vill belysa det valda språkets konsekvenser där det enligt Israelsson framstår som att flickorna var helt ovetande och utlämnade åt den åtalade mannen. Hennes uttalande kan ses som ett latent uttryck för en stereotyp uppfattning om flickor som naiva, värlösa och oskyldiga. I förhören framkom det dock att flickorna inte ångrat sig i efterhand eller känt sig utnyttjade av den åtalade mannen (NJA 2005 s 80). Visserligen hölls förhöret med flickorna bara en kort tidsperiod efter händelsen och man kan därför tänka sig att flickorna efter en längre tid inser konsekvenserna av sitt agerande och att de först då ångrar sig. Däremot anser vi att Israelsson talar *för* flickorna utifrån en stereotyp könsuppfattning och hon ger uttryck för hur man generellt ser på flickor som utsatta.

5.3.3 Postfeminism

Elisebeth Markström (s) anför i frågan om barnpornografi att det är könsmaktsordningen där män är överordnade och kvinnor underordnade som ligger till grund för att kvinnor tvingas stå ut med att bli sexualiserade, objektifierade, negligerade och diskriminerade. Det är samma könsmaktsordning som också gör att kvinnor blir lägre värderade i många olika sammanhang. Det är de värderingar och attityder som skapas i den nuvarande könsmaktsordningen som förklarar att kvinnor som har utsatts för sexualbrott inte tas på allvar och inte får den bästa hjälpen (Protokoll 2004/05:32, Anf. 1.). Detta kan man härleda till den postfeministiska teorin som anser att genus är ett grundläggande sätt att fastställa maktrelationer. Inom könsrelationer och i sociala sammanhang bestäms kvinnans position inte av vad hon gör utan av den innebörd som hennes handlingar får

genom konkret social interaktion (Ljung 2000:245f.). Den rådande samhällsordningen som Markström relaterar till värderar kvinnor lägre än män och kan därför ses som ett kritiskt inlägg i enlighet med en postfeministisk ansats. Hennes resonemang kring den rådande könsmaktsordningen och dess konsekvenser för kvinnor som utsatts för sexualbrott, dvs. att de inte tas på allvar och att de inte får den nödvändiga hjälp de behöver, kan ställas mot pojkar som utsatts för barnpornografibrott. Det vi menar är att pojkar som offer för barnpornografibrott är väldigt marginaliserade i debatten och eftersom de inte uppmärksammas tror vi att det blir svårare för dem att få den hjälp de behöver.

5.3.4 Heteronormativitet

Vi har inte funnit några explicita uttryck som ger stöd för en gällande heteronormativitet i de riksdagsprotokoll som vi har analyserat. Däremot tror vi att heteronormativiteten ligger som en latent grund för de förda resonemangen i debatten kring barnpornografilagen, eftersom man benämner offren som antingen ”barn” eller ”flickor”. I de fall då man enbart använder sig av benämningen ”flickor” utesluts pojkar som offer och då även homosexuella gärningar.

5.3.5 Det ideala offret

I de riksdagsprotokoll som vi har analyserat har vi funnit tecken på att det föreligger stereotypa uppfattningar om dels offer och gärningsman och dels flickor och pojkar. Men vi har dock inte hittat några manifesta uttryck som direkt kan knytas till teorin om det ideala offret. Däremot anser vi att man indirekt kan finna stöd för att flickor lättare kan uppnå status som ett ”idealt offer” i och med de stereotypa könsuppfattningarna som framkommer i protokollen.

5.4 Självkritisk diskussion

En tänkbar kritik som man kan framföra mot vår genomförda analys är att vi subjektivt har tolkat allt material för att kunna besvara vår frågeställning. Det innebär att vi dels enbart har tagit med de motioner och protokoll som vi anser vara relevanta för vår studie och dels att vi har läst materialet utifrån våra subjektiva tolkningskriterier och vår förförståelse. Förutom dessa subjektiva tolkningar och urvalsprocesser vill vi betona vikten av att de använda riksdagsprotokollen redan i viss mån är tolkade och redigerade då materialet utgörs av nedskrivet talat språk. Vi anser att man kan påstå att riksdagsprotokollen till viss del innehåller tolkningar av den som skrivit ned det talade språket eftersom eventuella gestikuleringar och andra uttryck för att förstärka språket, såsom att sucka eller göra konstpauser, inte återges i texterna. Dessa förstärkningar av det talade språket kan påverka åhörarnas uppfattning av det

sagda och när förstärkningarna inte återges i det nedtecknade språket kan man gå miste om en del av den förda argumentationen som avsändaren presenterar på plats i debatten. Det finns även en möjlighet att det nedskrivna inte alltid speglar det som avsändaren har för avsikt att få sagt, såsom när gestikulationer och kroppsspråk får det uttalade språket att ge uttryck för ironi.

Till skillnad från motionerna har det varit svårt att finna manifesta uttryck i protokollen för våra valda teorier och frågeställningar vilket leder till att resultatet av textanalysen av protokollen i större utsträckning präglas av en subjektiv tolkning. Vi är fullt medvetna om att vårt slutliga resultat enbart kan svara för den korta och begränsade tidsperiod som vi har undersökt och att man utifrån vårt urval inte kan dra några generella slutsatser av debatten om barnpornografilagen i sin helhet. Eftersom debatten som förs på riksdagsnivå inte med nödvändighet återspeglar den allmänna debatten som förekommer t.ex. i massmedia, vill vi poängtera att vårt resultat inte kan ses som allmänt gällande. I vår framställning framgår det att flickor framställs som offer och män som förövare. Detta har inneburit att pojkar som offer inte har uppmärksammats vare sig i motionerna eller i protokollen. Vi vill lyfta fram en tänkbar förklaring som kan vara att antalet brott som faktiskt har begåtts mot pojkar kan vara mindre än de brott som har begåtts mot flickor. Trots den redovisade statistiken vill vi betona detta eftersom vi inte vet hur stort och omfattande mörkertalet är gällande barnpornografibrott. Därigenom skulle man delvis kunna förklara varför man utgår från att det är flickor som utsätts för denna typ av brottslighet.

6 Slutdiskussion

Sammanfattningsvis har vi kommit fram till att debatten kring barnpornografilagen utgår från ”flickan” som offer och att hon tillskrivs egenskaper såsom svag, värnlös, naiv, lättförledd och skyddsvärd. Det framkommer i vårt empiriska material där offren betecknas antingen som ”barn” och/eller ”flickor”. Till största del stämmer denna beteckning eftersom majoriteten av offren är flickor (70-80 %) enligt statistiken från BRÅ. Men statistiken talar även för att 20-30 % av offren faktiskt är pojkar. Dessutom finns det ett mycket stort mörkertal inom denna typ av brottslighet där man inte vet hur stor andel som är flickor respektive pojkar. Det finns anledning att anta att mörkertalet för pojkar är större än för flickor eftersom brottet bryter både mot de stereotypa könsuppfattningarna och mot heteronormativiteten. Det mycket intressanta som vi har funnit i vår studie är att pojkar som offer inte diskuteras eller huvudtaget nämns i sammanhanget. Således tillskrivs inte pojkar de ”offeregenskaper” som flickor ofta förknippas med och detta leder till att pojkar som offer inte synliggörs i samma utsträckning som flickor som utsätts för denna typ av brott. Vi vill kraftigt markera att vi på inget sätt anser att barnpornografiska brott gentemot flickor är acceptabelt utan det vi ville visa på är att även de pojkar som utsätts för dessa avskyvärda brott är skyddsvärda.

6.1 Postfeminism

En anledning till att man undviker att tala om pojkar som offer i barnpornografiska sammanhang kan kopplas till den postfeministiska ansatsen att mannen är överordnad kvinnan och att pornografi kan ses som ett maktredskap. Därmed blir det svårare att kritiskt ifrågasätta den nuvarande samhällsordningen utifrån ett feministiskt perspektiv och samtidigt tala om pojkar som underordnade och som offer. Den postfeministiska kritiken riktar sig främst mot de rådande relationerna mellan kvinnor och män. Det görs en åtskillnad mellan manlig och kvinnlig sexualitet där manlig sexualitet kopplas till överordning och kontroll medan kvinnlig sexualitet kan ses som uttryck för underordning och maktlöshet. Vi anser att pojkarnas sexualitet i barnpornografiska sammanhang kan jämföras med synen på kvinnlig sexualitet eftersom de i rollen som offer är underordnade och hjälplösa.

6.2 Heteronormativitet

En alternativ förklaring till att pojkar inte uppmärksammas som offer i barnpornografiska sammanhang kan knytas till begreppet heteronormativitet. Heteronormativitet grundar sig på en binär könsuppfattning och hegemonisk heterosexuell norm. Heteronormativitet är aktivt normerande och allt som faller utanför normen stämplas som avvikande. Riksdagsdebatten kring barnpornografilagen kan ses som en process som producerar och upprätthåller de rådande normerna och uppfattningarna om heterosexualitet i samhället. Relaterat till debatten om barnpornografilagen, där utgångspunkten är att förövaren är en man och offret en flicka, kan heteronormativitet utgöra normen för hur utgångspunkterna formas i föreställningarna om brotten. Att den ena parten är av manligt kön och att den andra är av kvinnligt kön gör att brotten faller inom den heterosexuella ordningen. Då båda parter är av manligt kön faller brottet utanför den normerande heteronormativiteten och brottet ses därmed som avvikande. Detta tror vi kan vara ytterligare en tänkbar förklaring till varför man väljer att fokusera på flickor som offer när det gäller barnpornografibrott. Vi tror att heteronormativiteten har en stark ställning som gällande norm och att fokus mer eller mindre medvetet riktas mot flickor och därmed bortses pojkar som offer. Heteronormativiteten kan därför även ses som en möjlig förklaring till att pojkar som offer inte synliggörs varken i debatten eller i statistiken. Detta kan även förklaras utifrån principen om exkludering, där gruppen av pojkar som offer ses som avvikande och därmed exkluderas från det ”normala”.

6.3 Stereotypa könsuppfattningar

I vår undersökning har vi funnit en mängd stereotypa könsuppfattningar i riksdagsdebatten kring barnpornografilagen. Dessa stereotypa könsuppfattningar framkommer både som latent och manifesta uttryck. De latent uttrycken är något outtalat och underliggande men som kan styra argumentationen i debatten. Att något inte uttalas kan vara ett tecken på att det är något som betraktas som ”självklart”. Vi har funnit latent stereotypa könsuppfattningar, att offren är flickor och förövarna män, som det inte reflekteras över eller diskuteras kring. Vi tror att utgångspunkten att det är flickor som drabbas är en sådan ”självklarhet”.

I det material där vi har funnit de stereotypa könsuppfattningarna är det uteslutande kvinnor som är avsändare. Därmed ställer vi oss frågande till om de stereotypa könsuppfattningarna hade framställts på liknande sätt om avsändaren hade varit en man. Förklaringarna till att debatten ser ut som den gör, kan vara många men en tänkbar anledning tror vi kan vara att barnpornografi liksom övriga sexualbrott som till största del begås mot kvinnor, engagerar de kvinnliga riksdagsledamöterna i större utsträckning än de manliga.

Anledningen till att pojkar inte betraktas som offer i samma utsträckning som flickor tror vi grundar sig på de stereotypa könsuppfattningar om offer och förövare som verkar finnas i debatten kring barnpornografi. Dessa stereotyper innefattar en bild av gärningsmannen som en man som kan tänkas begå även andra former av sexualbrott. Ofta stämmer denna stereotypa uppfattning överens med de verkliga förhållandena men det bör betonas att det även finns "normala" män som inte tidigare begått någon form av sexualbrott, men som begår barnpornografiska brott. Därigenom kan man inte indela förövarna i stela kategorier som "snuskgubbar" och "alla andra", som därmed inte begår sådana brott. Den stereotypa uppfattningen att förövaren alltid är en man stämmer inte heller då 4-5 % av förövarna faktiskt är kvinnor.

En annan stereotyp könsuppfattning som framkommer i materialet är att offret är en flicka. Den stereotypa uppfattningen stämmer oftast överens med verkligheten vid den här typen av brottslighet, då majoriteten av de kända offren är flickor. Dock finns det en inte obetydlig andel pojkar (20-30 %) som utsätts för barnpornografiska brott. Dessa pojkar avviker från den stereotypa uppfattningen att det är flickor som utnyttjas i barnpornografiska sammanhang. När det gäller den stereotypa uppfattningen av pojkar och flickor som offer så tror vi att flickor lättare tillskrivs egenskaper som lättövertalad, hjälplös och utlämnad. Däremot framkommer det inga stereotyper om pojkar som offer och dess egenskaper.

6.4 Det ideala offret

En tänkbar förklaring till varför pojkar inte betraktas som offer på samma sätt som flickorna kan hänföras till teorin om det ideala offret. För att uppnå "status" som offer bör enligt teorin vissa kriterier uppfyllas som t.ex. vara svag, befinna sig på fel plats vid fel tillfälle samt att gärningsmannen bör framstå som överlägsen offret och kan beskrivas i negativa termer. I enlighet med denna teori anser vi att pojkar har svårare än flickor att uppnå "offerstatus" eftersom de mer sällan tillskrivs egenskaper som svag och underlägsen. Vi menar att fokuseringen på flickor som offer och därigenom uteslutningen av pojkar som offer kan få stora konsekvenser för andelen polisanmälda barnpornografiska brott. Eftersom andelen pojkar som offer inte synliggörs i debatten tror vi att det är ännu svårare för pojkar att betrakta sig själva som offer och därmed kan det tänkas att pojkar i större utsträckning skuldbelägger sig själva och inte vågar, eventuellt även inte vill, berätta om övergreppen och/eller polisanmäla dem. En tänkbar anledning till att pojkar skulle ha svårare att betrakta sig själva som offer är att debatten kring barnpornografi fokuserar på flickor och helt bortser från pojkarna och därmed har de pojkar som utsätts ingen att identifiera sig med. Eftersom pojkar i barnpornografiska sammanhang saknar någon som uppmärksammar och talar för dem tror vi att pojkar lättare lägger skulden på sig själva och därmed inte betraktar sig själva som offer. Således menar vi att följden av detta kan bli att pojkar inte polisanmäler brotten, vilket i sin tur innebär att statistiken inte förändras och därmed är sannolikheten för att debatten även ska uppmärksamma pojkar som

offer, väldigt liten. Detta bidrar även till att de stereotypa könsuppfattningarna består.

6.5 Slutsats

Vårt slutliga resultat är att det finns en stereotyp uppfattning om vem som betraktas som offer och att pojkar som utsatts för barnpornografiska brott i stort sett är helt osynliga i riksdagsdebatten kring barnpornografilagen. Eftersom de inte synliggörs i debatten anser vi att det kan få stora konsekvenser för de pojkar som exploaterats eftersom de inte har någon som uppmärksammar dem och de har dessutom ingen att identifiera sig med. Det finns därmed enligt oss en markant risk att dessa pojkar skuldbelägger sig själva och att de inte vågar anmäla eller tala om brotten. Således är det troligt att pojkar som fallit offer för barnpornografibrott fortsätter att ”glömmas bort” både i debatten och i de stereotypa föreställningarna om offret.

7 Referenser

7.1 Litteratur

- Alvesson, Mats – Deetz, Stanley, 2000. *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Barlebo Wenneberg, Sören, 2001. ”Kapitel 5: Ett kritiskt perspektiv – socialkonstruktivism 1” i *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber.
- Beckman, Ludvig, 2005. *Grundbok i idéanalys. Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2005. *Textens mening och makt, metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Jan, 2004. ”Den allmänna människan och de avvikande andra – om heteronormativitet på psykologutbildningen” i Olsson, Anna-Clara – Olsson, Caroline (red.) *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Brooks, Ann, 1997. *Postfeminisms, Feminism, cultural theory and cultural forms*. London/New York: Routledge.
- Butler, Judith, 1992. ”Contingent Foundations: Feminism and the Question of ”Postmodernism”” i Butler, Judith – Scott W, Joan, *Feminists Theorize the Political*. London/New York: Routledge.
- Christie, Nils, 2001. ”Det ideala offret” i Åkerström, Malin – Sahlin, Ingrid (red.), *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.
- De Lauretis, Teresa, 1996 ”Semiotik och erfarenhet ur Alice Doesn't 1984” i Larsson, Lisbeth (red.), *feminismer*. Lund: Studentlitteratur.
- Eagly, Alice H. – Steffen, Valerie J, 2000. ”Gender Stereotypes Stem from the Distribution of Women and Men into Social Roles” i Stangor, Charles (ed.), *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia: Psychology Press.
- Eduards, Maud, 2002. *Förbjuden handling, Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber ekonomi.
- Gemzöe, Lena, 2002. *Bildas Ismer Feminism*. Stockholm: Bilda.
- Hellspång, Lennart, 2001. *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hinton, Perry R, 2000. *Stereotyper, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur.
- Höjer Wendt, Maria – Åse, Cecilia, 1999. *Politikens paradoxer, En introduktion till feministisk politisk teori*. Lund: Academia Adacta.

- Kulick, Don, 2004. "Queerteori, performativitet och heteronormativitet – några grundläggande begrepp" i Olsson, Anna-Clara – Olsson, Caroline (red.), *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Lindgren, Magnus – Pettersson, Karl-Åke – Hägglund, Bo, 2001. *Brottsoffer. Från teori till praktik*. Stockholm: Jure CLN AB.
- Ljung, Margareta, 2000. "Feministisk teori" i Månsson, Per (red), *Moderna samhällsteorier, traditioner, riktningar och teoretiker*. Stockholm: Prisma.
- Marsh, David – Furlong, Paul, 2002. "A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science" i Marsh, David – Stoker, Gerry, *Theory and Methods in Political Science*. London: Macmillan. 2nd. Ed.
- Petersson, Bo – Hellström, Anders, 2004. "Stereotyper i vardagen: Bilder av "de främmande"" i Borevi, Karin – Strömblad, Per (red.), *SOU 2004:48 Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag*. Stockholm: Fritzes Offentliga Utredningar.
- Rosenberg, Tiina, 2003. *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Rosenberg, Tiina, 2004. "Med kritisk blick – ett inkluderande kulturteoretiskt perspektiv" i Olsson, Anna-Clara – Olsson, Caroline (red.), *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Rydström, Jens, 2004. "Från fula gubbar till goda föräldrar – synen på sexualitet och genus i lagstiftning och debatt 1944-2004" i Olsson, Anna-Clara – Olsson, Caroline (red.), *I den akademiska garderoben*. Stockholm: Atlas.
- Spears, Russell – Oakes, Penelope J. – Ellemers, Naomi – Haslam, Alexander S, 1997. *The Social Psychology of Stereotyping and Group Life*. Cambridge: Blackwell.
- Stangor, Charles, 2000. "Volume Overview" i Stangor, Charles (ed.), *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia: Psychology Press.
- Svedner, Per Olov, 1999. "Litteraturläsningen – betydelseskapande och positionsval" i Säfström, Carl Anders – Östman, Leif, *Textanalys. Introduktion till syftesrelaterad kritik*. Lund: Studentlitteratur.

7.2 Offentligt tryck

bet. KU 1977/78:39.

bet. 2003/04:JuU9.

BRÅ 2003:05. *Sexuell exploatering av barn – vad döljer sig bakom sexualbrottsstatistiken?*

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/02/63/85/fbf243a4.pdf>. Hämtat 2005-12-21.

Motion 2003/04:Ju366. Runegrund, Rosita (kd). *Barnpornografibrott*.

Motion 2004/05:K314. Larsson, Hillevi (s). *Filmning och fotografering i smyg*.

Motion 2004/05:Ju374. Qarlsson, Annika (c). *Barnpornografibrott*.

Motion 2004/05:Ju362. Davidsson, Inger m.fl. (kd, m, fp, v, c). *Översyn av lagstiftningen mot barnpornografi*.

Motion 2005/06:Ju281. Stenmark, Rigmor (c). *Lagstiftningen om barnpornografi*.

Motion 2005/06:Ju397. Westerlund Panke, Majléne (s). *Barnpornografi.*

Motion 2005/06:Kr257. Hellquist, Solveig (fp). *Våld och stereotypa könsroller.*

Motion 2005/06:Ju558. Palm, Veronica – Pettersson, Marina (s). *Förbud mot barnpornografi.*

Motion 2005/06:K341. Sköld Jansson, Camilla m.fl. (v). *Pornografi och sexualpolitik.*

Motion 2005/06:Ju505. Gerdin, Viviann – Sellén, Birgitta (c). *Förbud mot all hantering av barnpornografi.*

Motion 2005/06:Ju520. Green, Monica (s). *Barnpornografi på Internet.*

Motion 2005/06:Ju439. Althin, Peter m.fl. (kd). *Kampen mot barnpornografen.*

NJA 2005 s 80.

prop. 1978/79:179 *Om ändring i tryckfrihetsförordningen m.m.*

prop. 1997/98:43 *Tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområden – barnpornografifrågan m.m.*

prop. 2003/04:12 *Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barn-pornografi.*

prop. 2004/05:45 *En ny sexualbrottslagstiftning.*

Protokoll 1998/99:17. 18 november.

Protokoll 2003/04:49. 15 december.

Protokoll 2004/05:32. 18 november.

Protokoll 2004/05:50. 14 december.

Protokoll 2004/05:83. 2 mars.

rskr. 2003/04:108.

Rådets Rambeslut 2004/68/RIF.

SOU 2004:71 *Sexuell exploatering av barn i Sverige.*

8 Bilaga

8.1 Förkortningslista

Anf.	Anförande
Bet.	Betänkande
BRÅ	Brottsförebyggande Rådet
c	Centerpartiet
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
fp	Folkpartiet
Ju	Justitieutskottet
K	Konstitutionsutskottet
kd	Kristdemokraterna
Kr	Kulturutskottet
KU	Konstitutionsutskottet
m	Moderaterna
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
prop.	Proposition
RIF	Samarbetet i rättsliga och inrikes frågor
rskr.	Riksdagsskrivelse
s	Socialdemokraterna
SOU	Statens Offentliga Utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen
v	Vänsterpartiet
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen

8.2 NJA 2005 s 80

I februari i år avgjorde HD ett barnpornografi mål som har blivit väldigt uppmärksammat. I fallet stod en man åtalad för att dels vid flertalet tillfällen ha framställt pornografiska bilder och filmer genom att filma fem flickor i åldrarna 16-17 år, dels för att ha överlåtit bilder och filmer och därigenom gjort dem tillgängliga för andra. Den åtalade mannen hade varit medveten om att samtliga flickor var under 18 år vid tillfällena för filminspelningarna och fotograferingarna. Mannen friades för barnpornografibrott i samtliga instanser trots sin vetskap om flickornas ålder, då domstolarna ansåg att det klart framgick att flickornas pubertetsutveckling var avslutad och att de därmed inte var barn i lagens mening. Att flickorna var under 18 år kunde heller inte utläsas av bilderna eller av några omständigheter kring dessa.